



ارزیابی و تصورات فعالان بخش خصوصی از آینده اقتصاد ایران

گزارش یک نظرسنجی



اتاق بازرگانی صنایع، معادن و کشاورزی تهران

شهریور ۱۳۹۷

پیش‌گفتار

دستیابی به دیدگاه‌ها فعالان بخش خصوصی در مورد آینده اقتصاد ایران می‌تواند قدمی موثر در جهت شناسایی نقاط آسیب‌پذیر و دستیابی به راهکارهای لازم برای عبور از تنگناها باشد.

در ایران سیاست‌گذاران به طور معمول میان انبوهی از اطلاعات و آمارهای ضد و نقیض گرفتار هستند و گاهی آنچه از سوی آنان به عنوان نظرات جامعه مرجع بیان می‌شود، الزاماً نه محصول شناخت دقیق‌شان بلکه ناشی از القای آماری و حتی نتیجه مراودات روزانه آنها به گروهی از افراد و ذی‌نفعان به حساب می‌آید.

به همین سبب دستیابی به دیدگاه دقیق صاحبان کسب‌وکار در مورد وضعیت «حال» و «آینده» اقتصاد ایران با هدف اصلاح ذهنیت‌ها و شفاف‌سازی شرایط جاری بی‌اندازه اهمیت دارد. با اطلاع از نگاه جامعه مرجع استفاده از تحلیل‌های کلی متوقف و سیاست‌گذار و مجری نیز به فهم و شناخت دقیق از وضعیت حاکم بر کشور دست می‌یابند.

البته باید دقت داشت آنچه در این شرایط از سوی پاسخ‌دهندگان ارائه می‌شود، «ادراک» آنان از وضعیت موجود و آینده به حساب می‌آید و الزاماً «تجربه» آنها نیست. بنابراین احساسی همچون ناامیدی و بی‌انگیزگی ممکن است مربوط به زندگی جاری صاحب کسب‌وکار نباشد ولی تشخیص او در مورد آینده یا تصورات ذهنی‌اش را بر ملا می‌سازد.

بررسی اتاق بازرگانی تهران نشان می‌دهد کارآفرینان دچار احساس ناامیدی شده‌اند. این وضعیت برآمده از عدم ثبات در سیاست‌گذاری‌های اقتصادی، شکست برخی ایده‌های اقتصادی، برهم خوردن برجام توسط آمریکا، عدم اتخاذ تدابیر سریع و صحیح از طرف دولت در برابر نارسایی‌ها و در نهایت وضعیت نامطلوب نظام اداری و اجرایی کشور است. بخشی از این نارسایی‌ها تنها مربوط به دولت حاضر نیست و در واقع آسیب دولت بزرگ و مداخله‌گر به حساب می‌آید و این دولت نیز با وجود تلاش‌هایش موفق نشده روند و شرایط را تغییر دهد.

این نظرسنجی با وجود سویه‌های منفی، حائز ویژگی مهمی است. اکثریت اعضای بخش خصوصی در انتظار رفتاری عقلانی و امیدبخش از سوی دولت هستند. در صورتی که دولت دوازدهم بتواند با اصلاح برخی فرآیندها، تغییر پاره‌ای از سیاست‌ها، بازسازی رفتار

تعدادی از سازمان‌ها و به تعبیری عام‌تر انجام اصلاحات ساختاری در اقتصاد ایران دست بزند، قطعاً امید و شوق نیز به بخش خصوصی بازخواهد گشت. امید است که مطالعه این افکار سنجی دولت را در مورد حرکت در چنین مسیری به یقین برساند.

مسعود خوانساری

رئیس اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی تهران

فصل اول

کلیات پژوهش

خلاصه یافته‌ها

- ↪ ۸۶ درصد پاسخگویان اعضای اتاق تهران مرد و ۱۴ درصد زن بوده‌اند.
- ↪ ۲۸ درصد پاسخگویان بالای ۵۰ سال داشته‌اند.
- ↪ حدود ۸۳ درصد پاسخگویان دارای مدرک کارشناسی و بالاتر بوده‌اند.
- ↪ ۷۶ درصد معتقدند که وضع بخش خصوصی نسبت به ۳-۴ سال اخیر بدتر شده و فقط ۹ درصد معتقدند که این وضع بهتر شده است. به همین نسبت‌ها نیز معتقدند که وضع آینده بدتر یا بهتر خواهد شد.
- ↪ ۶۲ درصد پاسخگویان احتمال کم و خیلی کمی برای جهش دلار به قیمت موجود می‌دادند.
- ↪ ۷۹ درصد معتقدند که چشم‌انداز آینده اقتصادی کشور به سوی بدتر شدن است.
- ↪ اداره مالیات، بانک‌ها و گمرکات به ترتیب بدترین ادارات در فضای کسب‌وکار معرفی شده‌اند.
- ↪ ۷۹ درصد سیاست‌های ارزی جدید را در جهت تقویت کسب‌وکار نمی‌دانند.
- ↪ حدود ۱۳/۶ درصد پاسخگویان در تشکل‌های اقتصادی عضویت دارند.

مقدمه

اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی، با این عنوان از سال ۱۳۴۸ با ادغام دو اتاق بازرگانی و اتاق صنایع و معادن در عرصه اقتصادی کشور فعال شده است. البته اتاق بازرگانی پیش از آن دارای پشتوانه‌ای حدود ۸۵ ساله بود، اما سابقه اتاق صنایع و معادن به حدود ۷ سال می‌رسید. از این رو می‌توان اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی تهران را یکی از قدیمی‌ترین و پایدارترین نهاد اقتصادی خصوصیکشور دانست که از سال ۱۲۶۳ با عنوان مجلس وکلای تجار فعالیت خود را شروع کرد و طی چند دوره با تغییر نام به اتاق تجارت تهران در سال ۱۳۰۵، و اتاق بازرگانی تهران در دوره ریاست عبدالحسین نیکپور (۱۳۱۳ تا ۱۳۳۵ شمسی) فعالیت خود را تداوم بخشید.

اتاق بازرگانی تهران اصلی‌ترین مأموریت خود را در سایت رسمی اتاق چنین بیان کرده

است:

- تلاش و پیگیری برای مطالبه خواسته‌های مشروع بخش خصوصی از حاکمیت،
 - تقویت کمیت و کیفیت ارائه خدمات متنوع حرفه‌ای به اعضا با هدف توسعه پایدار اقتصادی،
 - رشد و بالندگی فعالان کسب‌وکار و ارتقای استانداردهای زندگی در منطقه.
- این مأموریت‌ها خود را در قالب مجموعه بلندی از اختیارات، وظایف و فعالیت‌ها به عرصه ظهور می‌رساند که این نظرسنجی تلاش دارد بخشی از آنها را از دیدگاه و نگاه اعضای اتاق مورد ارزیابی و سنجش قرار دهد.

روش‌شناسی

روش تحقیق

روش این پژوهش، پیمایش از طریق گردآوری اطلاعات مورد نیاز از نمونه‌ای معتبر از جمعیت آماری است. برای این منظور پس از مشخص شدن اهداف تحقیق، و تعیین مفاهیم مرتبط با هر یک از اهداف، پرسشنامه‌ای تدوین و پس از نهایی شدن آن، از طریق مصاحبه با اعضای جمعیت نمونه تکمیل شد.

جمعیت آماری

تمام اعضای اتاق بازرگانی تهران که فهرست آن از سوی اتاق در اختیار گروه پژوهشی قرار گرفت، جمعیت آماری این پژوهش محسوب شده‌اند. تعداد اعضای اتاق براساس این فهرست ۱۹۰۵۲ نفر بوده است که ۸۰/۸ درصد از آنان در گروه بازرگانی جای گرفته‌اند. گروه صنعت با ۱۷/۳ درصد جایگاه دوم را در بین اعضای اتاق داشته‌اند. کشاورزی با ۱/۱ درصد و معدن با ۰/۸ درصد در مجموع نزدیک به دو درصد از اعضای اتاق را شامل می‌شوند.

نمونه آماری

با توجه به اینکه نمونه‌گیری تصادفی ساده مد نظر بوده است، تعداد نمونه مورد نیاز با حداکثر واریانس ۳۷۷ نفر می‌شود. اما از آن جا که طی گفتگو با اپراتوری ۱۸۶۶ (مجری پرسشگری) مشخص شد بین ۳۰ تا ۴۰ درصد از پاسخگویان، ممکن است تمام پرسشنامه را پاسخ نگویند و نیز با توجه به اینکه بنا است از میان پاسخگویان تعدادی برای نظرسنجی‌های دوره‌ای انتخاب شوند، از این رو، تعداد نمونه تا ۶۰۰ نفر افزایش داده شد.

نمونه گیری

فایل Excel اعضای اتاق بازرگانی تهران، به فایلی در نرم افزار Spss تبدیل شد، و طی دو مرحله نمونه مورد نیاز به صورت تصادفی از فایل اصلی و با دستور نرم افزاری انتخاب شد. در مرحله اول ۶۰۰ نفر از کل ۱۹۰۵۲ نفر انتخاب گردید. در این مرحله پس از اتمام تماس‌ها از سوی مصاحبه‌کنندگان ۳۶۰ پرسشنامه تکمیل شد. از این رو، برای انتخاب نمونه جایگزین، بار دیگر با رجوع به فایل اصلی ۶۰۰ نفر دیگر انتخاب شدند که پس از حذف اسامی تکراری، برای تکمیل ۲۴۰ نمونه باقی مانده تحویل اپراتوری ۱۸۶۶ شد.

تکمیل پرسشنامه

پرسشنامه پژوهش ابتدا در قالب نرم افزار Word تهیه شد. پس از بازخوانی پرسشنامه طی چند مرحله در گروه پژوهش و نیز اخذ نظر اتاق بازرگانی در این باره، و انجام اصلاحات مورد نظر، به فایلی در نرم افزار Excel تبدیل شد. این پرسشنامه در ۲۲ مرداد ماه تحویل اپراتوری ۱۸۶۶ شد که پس از آموزش دادن به یکی از اپراتورها در تاریخ ۱۷ مرداد ماه با حضور یکی از اعضای گروه پژوهشی اجرایی شد. در حین تماس‌ها و تکمیل پرسشنامه، مشکلات اجرایی بررسی و تغییراتی در فرایند کار داده شد. این تغییرات شامل تغییر در نسخه نرم افزاری پرسشنامه و شیوه معرفی و تکمیل برخی پرسش‌ها و مواجهه با بحث‌های خارج از موضوع پرسشنامه از سوی پاسخگویان بود. برای این منظور پرسشنامه از قالب Excel خارج و پرسشنامه الکترونیک تهیه شد که کار با آن برای مصاحبه‌کننده‌ها با سهولت بیشتری همراه است. توصیه‌های اجرایی نیز شامل نحوه معرفی، شیوه تکمیل پرسش‌های اولویت‌دار، دقت در پرسش‌های دارای پرسش، و نیز تکمیل دقیق پاسخ به پرسش‌های باز بود.

جدول ب- نتیجه تماس‌های اپراتوری با افراد نمونه

درصد	تعداد	نتیجه تماس
۳۴/۵	۴۲۵	همکاری در تماس نخست
۱/۵	۱۸	همکاری بعد از درخواست تماس مجدد
۱۲/۸	۱۵۸	همکاری بعد از عدم پاسخ و تماس مجدد
۱۰	۱۲۵	عدم همکاری بعد از تماس
۳۴/۴	۴۲۴	عدم پاسخ تلفن بعد از سه تماس
۱/۰	۱۲	شماره اشتباه
۱/۲	۱۵	خارج از کشور
۴/۴	۵۵	تماس مجدد بی نتیجه
۱۰۰	۱۲۳۲	جمع

پس از رفع مشکلات پرسشنامه‌ای و اجرایی، تماس با اعضای اتاق و تکمیل پرسشنامه طی روزهای ۲۷ مرداد تا ۱۷ شهریور و فعالیت روزانه سه تن از اعضای اپراتوری ۱۸۶۶ به نام خانم‌ها اکبری، سلمان و مهدوی انجام شد. جدول (ب) نتیجه تماس‌های اپراتوری با افراد نمونه است.

فصل دوم

مرور یافته‌ها

مقدمه

در این فصل یافته‌های پژوهش براساس نظم پرسشنامه که مبتنی بر نظم چارچوب مفهومی است ارائه می‌شود. برای این منظور جداول یک بعدی توزیع پاسخ افراد نمونه، به همراه شرحی بر جداول و در صورت نیاز، جداول دو بعدی به همراه شرحی بر آن جداول و یا شرح بر یافته‌های جداول دو بعدی بدون آوردن این جداول - بویژه در تقاطع یافته‌ها با متغیرهای زمینه‌ای (ویژگی‌های فردی و اجتماعی) آورده و به بحث گذاشته شده است.

ویژگی‌های فردی و اجتماعی

ویژگی‌های فردی و اجتماعی پاسخگویان شامل سن، جنسیت، سطح تحصیلات، بخش اقتصادی فعال، و عضویت در تشکل‌های اقتصادی است.

از مجموع پاسخگویان این بررسی ۸۶/۵ درصد مرد و ۱۳/۵ درصد زن بوده‌اند. نسبت مردها به زن‌ها ۶/۴ است که نسبت زنان پاسخگو در این بررسی که عمدتاً مدیران شرکت‌ها و کارگاه‌های عضو اتاق بازرگانی تهران هستند، حدود یک‌ششم مردان است.

میانگین سنی افراد نمونه این بررسی ۴۴/۳ سال بوده است. حدود نیمی از پاسخگویان تا ۴۱ سال و نیمی دیگر بیش از ۴۱ سال داشته‌اند. ۴۳/۹ درصد از پاسخگویان تا ۳۹ سال و ۲۸/۴ درصد ۵۰ سال به بالا سن داشته‌اند. ۲۷/۷ درصد نیز سنی بین ۴۰ تا ۴۹ سال را بیان کرده‌اند.

از نظر تحصیلات، بیش‌تر پاسخگویان دارای تحصیلات دانشگاهی بوده‌اند. ۴۱/۷ درصد لیسانس و تقریباً همین میزان فوق لیسانس و دکتری داشته‌اند (۴۱/۵ درصد). در کل ۸۳/۲ درصد از پاسخگویان لیسانس به بالا دارند. ۱۶/۷ درصد فوق دیپلم و پایین‌تر داشته‌اند تحصیل کرده‌اند، که بیش‌تر آن‌ها (۱۱/۲ درصد) دیپلم داشته‌اند.

بیش‌تر پاسخگویان از حوزه بازرگانی بوده‌اند؛ یعنی ۷۲/۲ درصد. پس از آن حوزه صنعت و معدن قرار می‌گیرد که ۲۳/۹ درصد از پاسخگویان را شامل می‌شود. از این میان، ۲۳ درصد

در گروه صنعت جای می‌گیرند و فقط ۰/۸ درصد مربوط به بخش معدن هستند. ۳/۹ درصد نیز از بخش کشاورزی بوده و حوزه فعالیت چند نفر نیز مشخص نشد. نکته قابل توجه آنکه میانگین سن در بخش بازرگانی پایین‌تر از دیگر بخش‌هاست. میانگین سن در بین افراد نمونه بخش بازرگانی ۴۲/۸ سال، در بخش صنعت و معدن ۴۷/۸ سال و در بخش کشاورزی ۴۸ سال است، که نشان می‌دهد جوانان بیش‌تر به حوزه بازرگانی جذب شده‌اند.

هم‌چنین می‌توان ملاحظه کرد که در بخش کشاورزی بیش از دو بخش دیگر افراد با تحصیلات تا فوق دیپلم هستند. در بخش صنعت بیش از دو بخش دیگر افراد با تحصیلات فوق لیسانس و دکتری و در بخش بازرگانی بیش از دو بخش دیگر افراد با تحصیلات لیسانس (جدول ۲).

اکثریت پاسخگویان در تشکل‌های اقتصادی عضویت ندارند. ۸۴/۶ درصد پاسخگویان در این گروه قرار می‌گیرند. ۱۵ درصد هم اظهار داشته‌اند که در تشکل‌های اقتصادی عضویت دارند. بقیه نیز اطلاعی از عضویت یا عدم عضویت خود نداده‌اند.

جدول ۱- توزیع فراوانی جنسیت پاسخگویان

متغیر	مقوله	تعداد	درصد
جنسیت	مرد	۵۱۴	۸۶/۵
	زن	۸۰	۱۳/۵
سن	تا ۳۹ سال	۲۳۳	۴۳/۹
	۴۰ تا ۴۹ سال	۱۴۷	۲۷/۷
	۵۰ سال به بالا	۱۵۱	۲۸/۴
تحصیلات	تا فوق دیپلم	۸۹	۱۶/۷
	لیسانس	۲۲۲	۴۱/۷
	فوق لیسانس و دکتری	۲۲۱	۴۱/۵
بخش فعالیت	بازرگانی	۴۲۹	۷۲/۲
	صنعت و معدن	۱۴۲	۲۳/۹
	کشاورزی	۲۳	۳/۹
عضویت در تشکل‌ها	ندارد	۴۴۴	۸۴/۶
	دارد	۸۱	۱۵/۴
میانگین سن افراد نمونه = ۴۴/۳ سال میانه = ۴۱/۰ نما = ۳۵/۰			

* فاصله اعداد مجموع هر متغیر از تعداد پاسخگویان و ۱۰۰ در ستون درصد، مربوط به افراد بی‌پاسخ است.

جدول ۲- توزیع فراوانی سطح تحصیلات پاسخگویان برحسب بخش فعالیت

سطح تحصیلات	بخش بازرگانی	بخش صنعت و معدن	بخش کشاورزی
تا فوق دیپلم	۱۶/۸	۱۵/۸	۲۱/۷
لیسانس	۴۳/۶	۳۷/۶	۳۴/۸
فوق لیسانس و دکتری	۳۹/۶	۴۶/۶	۴۳/۵

* درصدها ستونی است

ارزیابی عمومی بخش خصوصی

افراد نمونه از اعضای اتاق بازرگانی تهران و بخش خصوصی محسوب می‌شوند. از این جهت پرسش‌های آغازین به ارزیابی پاسخگو از وضعیت بخش خصوصی و آینده آن اختصاص داشت.

ارزیابی وضعیت بخش خصوصی

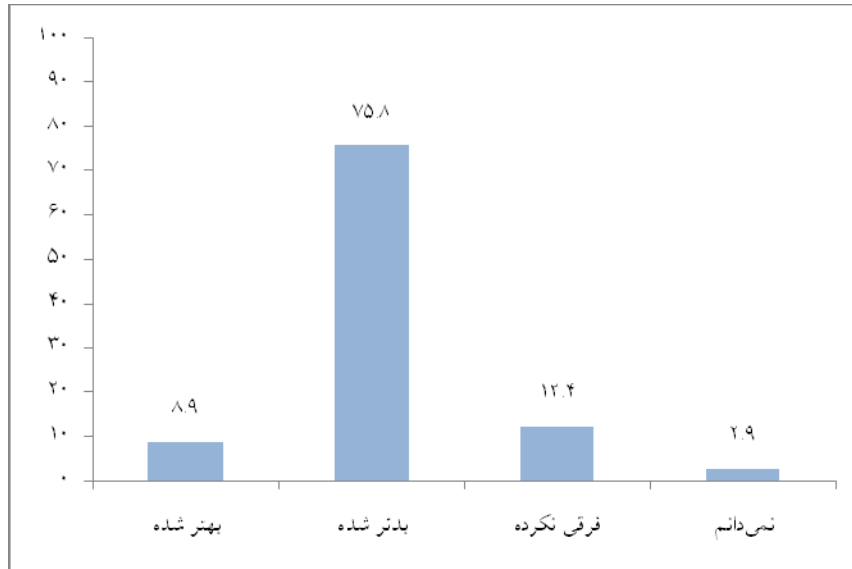
اکثریت قاطع پاسخگویان معتقدند که وضعیت بخش خصوصی در چند سال اخیر بدتر شده است. ۷۶ درصد ارزیابی منفی از وضعیت کنونی بخش خصوصی نسبت به چند سال اخیر دارند. ۹ درصد معتقدند که بخش خصوصی در چند سال اخیر، وضعیت بهتری یافته است.

زنان و مردان، گروه‌های سنی و تحصیلی ارزیابی مشابهی در این مورد دارند. فعالان حوزه کشاورزی به طرز معناداری ارزیابی مثبت‌تری در مقایسه با گروه‌های بازرگانی و صنعتی دارند. از دید آنها وضعیت بخش خصوصی در کشاورزی نسبت به چند سال اخیر بهتر شده است.

جدول ۳- ارزیابی پاسخگویان از وضعیت بخش خصوصی نسبت به ۴-۳ سال اخیر

درصد	فراوانی	ارزیابی
۸/۹	۵۳	بتر شده
۷۵/۸	۴۵۱	بدتر شده
۱۲/۴	۷۴	فرقی نکرده
۲/۹	۱۷	نمی‌دانم
۱۰۰/۰	۵۹۵	جمع

نمودار ۱- ارزیابی پاسخگویان از وضعیت بخش خصوصی نسبت به ۳-۴ سال اخیر



ارزیابی آینده بخش خصوصی

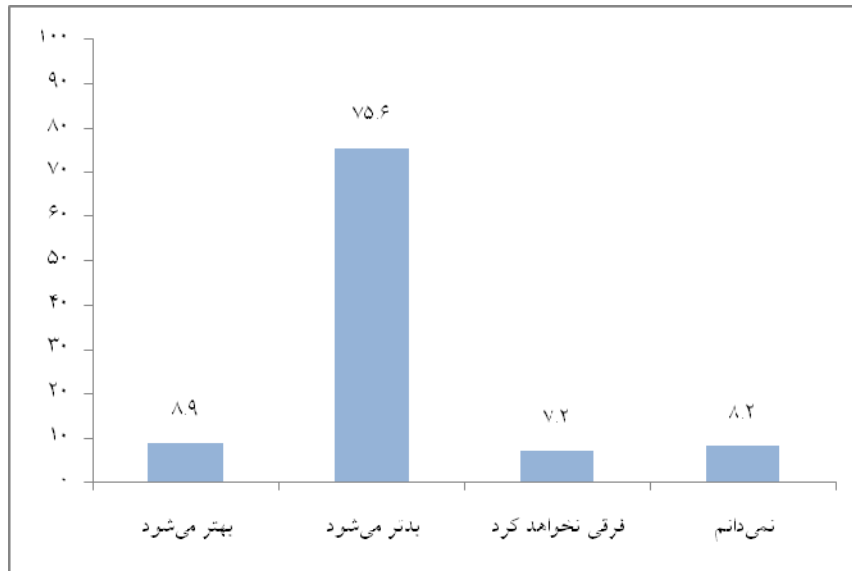
بخش خصوصی نسبت به آینده خود نیز خوش بین نیست. ۷۵ درصد معتقدند که وضع بخش خصوصی در سال‌های آینده بدتر می‌شود. افرادی که به آینده بخش خصوصی امیدوارند ۹ درصد پاسخگویان را تشکیل می‌دهند. در این مورد تفاوتی بین گروه‌های مختلف بخش خصوصی مشاهده نمی‌شود.

جدول ۴- ارزیابی پاسخگویان از وضعیت بخش خصوصی در چند سال آینده

درصد	فراوانی	ارزیابی
۸/۹	۵۳	بهبتر می‌شود
۷۵/۶	۴۴۹	بدتر می‌شود
۷/۲	۴۳	فرقی نخواهد کرد
۸/۲	۴۹	نمی‌دانم
۱۰۰/۰	۵۹۴	جمع

حدود ۶۴ درصد (درصد اعداد تیره شده قطر جدول نسبت به کل جمعیت) پاسخگویان روند گذشته منتهی به وضع کنونی و وضعیت آینده را یکسان می‌بینند و پاسخ آنان نسبت به وضعیت این دو ارزیابی تفاوتی نمی‌کند.

نمودار ۲- ارزیابی پاسخگویان از وضعیت بخش خصوصی در چند سال آینده



جدول ۵- رابطه میان ارزیابی پاسخگویان از روند گذشته منتهی به وضعیت کنونی و وضعیت آینده بخش خصوصی (درصد ستونی)

جمع	وضعیت کنونی				وضعیت آینده	
	تعداد	درصد	بهبتر شده	بدتر شده		فرقی نمی‌کند
۹/۰	۵۳	۱۷/۶	۱۲/۲	۶/۷	۲۰/۸	بهبتر شده
۷۵/۵	۴۴۷	۵۸/۸	۶۸/۹	۸۰/۵	۴۹/۱	بدتر شده
۷/۳	۴۳	۱۱/۸	۸/۱	۵/۶	۱۸/۹	فرقی نمی‌کند
۸/۳	۴۹	۱۱/۸	۱۰/۸	۷/۴	۱۱/۳	نمی‌دانم
۱۰۰/۰	۵۹۲	۱۷	۷۴	۴۴۸	۵۳	تعداد
	۱۰۰/۰	۲/۹	۱۲/۵	۷۵/۷	۹/۰	جمع درصد

تفاوت مهم اینجاست که ۴۹ درصد کسانی که معتقدند وضعیت کنونی نسبت به گذشته بهتر شده، ارزیابی منفی تری از وضعیت آینده بخش خصوصی نسبت به شرایط کنونی دارند، در حالی که فقط ۲۱ درصد آنان معتقدند که آینده بهتر هم خواهد شد. در مجموع ارزیابی های افراد منفی تر شده است.

جدول ۶-رابطه میان ارزیابی پاسخگویان از روند گذشته متبیه وضعیت کنونی و وضعیت آینده بخش خصوصی (درصد کل)

جمع	وضعیت کنونی				وضعیت آینده		
	تعداد درصد	نمی داند	فرقی نمی کند	بدتر شده		بهتر شده	
	۵۳	۹/۰	۱/۵	۵/۱	۱/۹	بهتر شده	
	۴۴۷	۷۵/۵	۱/۷	۸/۶	۶۰/۸	بدتر شده	
	۴۳	۷/۳	۰/۳	۱/۰	۴/۲	فرقی نمی کند	
	۴۹	۸/۳	۰/۳	۱/۴	۵/۶	نمی داند	
	۵۹۲	۱۰۰/۰	۱۷	۷۴	۴۴۸	۵۳	تعداد
	۱۰۰/۰		۲/۹	۱۲/۵	۷۵/۷	۹/۰	جمع درصد

ارزیابی عمومی اقتصاد کشور

برای ارزیابی عمومی اقتصاد کشور، دو پرسش مطرح شد، یکی چشم انداز اقتصادیک کشور از دیدگاه پاسخگویان و دیگری پیش بینی قیمت دلار آن گونه که در زمان پرسشگری بود.

پیش بینی قیمت دلار

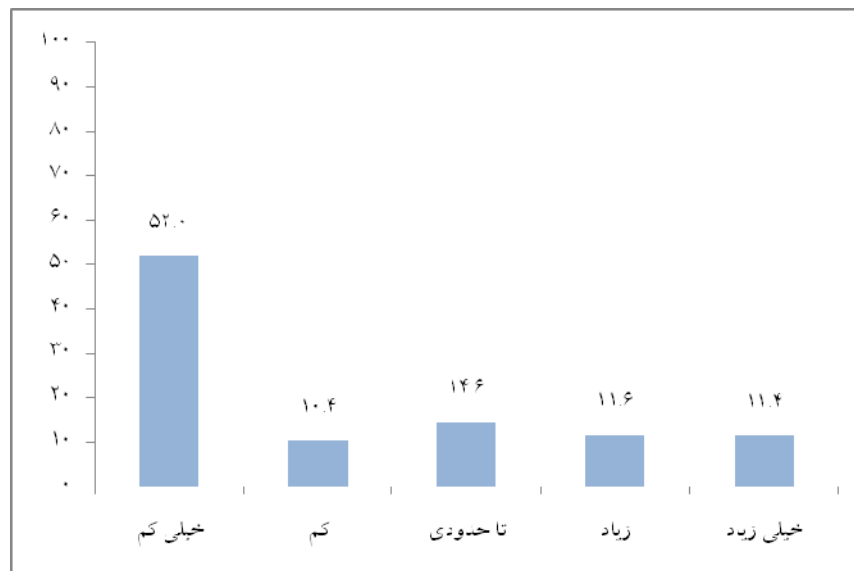
حدود ۶۲ درصد پاسخگویان انتظار نداشتند قیمت دلار تا این مقدار افزایش پیدا کند. این داده نشان می دهد که بخش خصوصی تا چه حد خود را در محیطی غیر قابل پیش بینی احساس می کند. کمتر از یک چهارم پاسخگویان انتظار داشتند که قیمت دلار تا این مقدار افزایش پیدا کند.

جدول ۷- پیش‌بینی پاسخگویان از احتمال جهش قیمت دلار تا این مقدار
(در زمان تحقیق حدود ۱۴,۰۰۰ تومان بود)

احتمال	تعداد	درصد
خیلی کم	۳۱۰	۵۲/۰
کم	۶۲	۱۰/۴
تا حدودی	۸۷	۱۴/۶
زیاد	۶۹	۱۱/۶
خیلی زیاد	۶۸	۱۱/۴
جمع	۵۹۶	۱۰۰/۰

زنان تا اندازه‌ای بیشتر از مردان انتظار جهش در قیمت دلار را داشتند. در پاسخ افراد برحسب گروه‌های تحصیلی، سنی و گروه‌های چندگانه فعالیت (کشاورزی، بازرگانی، صنعت و معدن) تفاوتی وجود ندارد.

نمودار ۳- پیش‌بینی پاسخگویان از احتمال جهش قیمت دلار تا این مقدار
(در زمان تحقیق حدود ۱۴,۰۰۰ تومان بود)



جدول ۸- ارزیابی پاسخگویان از احتمال جهش قیمت دلار به تفکیک جنسیت

احتمال	مرد	زن
خیلی کم	۵۲/۵	۴۴/۳
کم	۱۰/۹	۶/۳
تا حدودی	۱۳/۴	۲۱/۵
زیاد	۱۰/۵	۲۱/۵
خیلی زیاد	۱۲/۸	۶/۳
جمع	۴۸۶	۷۹
درصد	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰

چشم‌انداز اقتصادی کشور

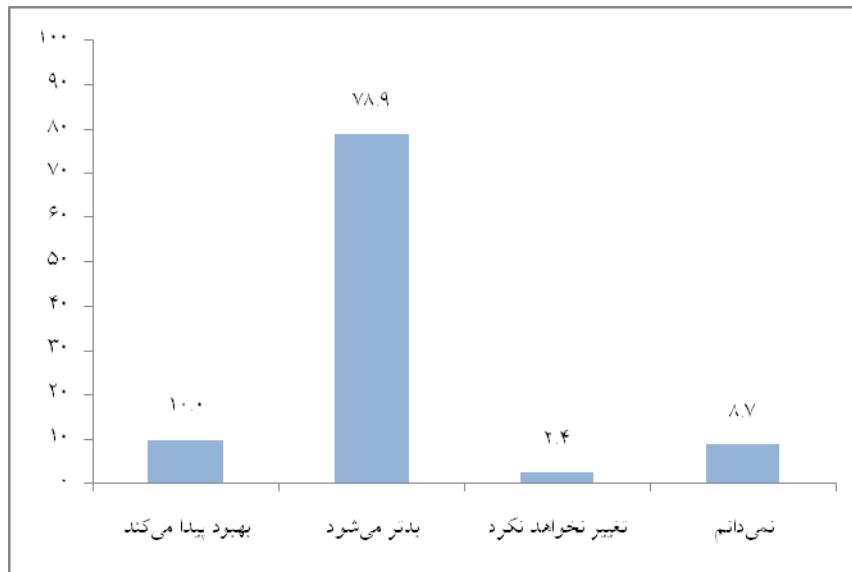
بخش خصوصی نه تنها نسبت به وضعیت خود ارزیابی مایوسانه دارد بلکه در مورد چشم‌انداز اقتصادی کشور هم نگاهی بدبینانه دارد. ۷۹ درصد فعالان بخش خصوصی بر این تصورند که چشم‌انداز اقتصادی کشور تیره است و رو به بدتر شدن دارد. ۱۰ درصد انتظار دارند وضعیت اقتصادی کشور بهتر شود. حدود ۹ درصد نیز در ابهام و سرگستگی به سر می‌برند و قادر به ارزیابی نیستند. کسانی هم که نمی‌دانند ناشی از حیرت است و این به نفع فعالیت اقتصادی نیست. اینکه فقط ۱۰ درصد افراد نگاه و ارزیابی مثبتی از آینده دارند اثرات منفی دارد.

جدول ۹- نظر پاسخگویان در مورد چشم‌انداز اقتصادی کشور

ارزیابی	تعداد	درصد
بهبود پیدا می‌کند	۵۹	۱۰/۰
بدتر می‌شود	۴۶۵	۷۸/۹
تغییر نخواهد نکرد	۱۴	۲/۴
نمی‌دانم	۵۱	۸/۷
جمع	۵۸۹	۱۰۰/۰

ارزیابی لایه‌ها و گروه‌های مختلف بخش خصوصی در مورد چشم‌انداز اقتصادی کشور با هم یکسان است و تفاوتی بین آنان دیده نمی‌شود.

نمودار ۴- نظر پاسخگویان در مورد چشم‌انداز اقتصادی کشور



ارزیابی پاسخگویان از وضعیت بخش خصوصی و چشم‌انداز اقتصادی کشور در یک جهت است. حدود ۶۴/۳ درصد پاسخگویان از روند منتهی به وضعیت کنونی بخش خصوصی و چشم‌انداز اقتصادی کشور ارزیابی مشابه دارند به این معنا که افرادی که معتقدند بخش خصوصی نسبت به گذشته افول کرده است، چشم‌انداز اقتصادی کشور را هم تیره می‌بینند. با این حال، یک نکته را باید در نظر داشت که ارزیابی پاسخگویان از چشم‌انداز اقتصادی کشور منفی‌تر است حال آنکه شدت ارزیابی منفی درباره وضعیت کنونی بخش خصوصی به این میزان نیست.

جدول ۱۰- ارزیابی پاسخگویان از وضعیت کنونی بخش خصوصی
نسبت به چند سال اخیر (درصد ستونی)

جمع		وضعیت کنونی بخش خصوصی نسبت به چند سال اخیر				چشم‌انداز اقتصاد کشور
تعداد	درصد	نمی‌دانم	تغییری نکرده	بدتر شده	بهبتر شده	
۵۹	۱۰/۱	۶/۳	۱۲/۲	۸/۷	۱۹/۶	رو به بهبود
۴۶۳	۷۸/۹	۶۲/۵	۷۷/۰	۸۱/۲	۶۶/۷	بدتر می‌شود
۱۴	۲/۴	۱۲/۵	۴/۱	۱/۳	۵/۹	ادامه وضعیت کنونی
۵۱	۸/۷	۱۸/۸	۶/۸	۸/۷	۷/۸	نمی‌دانم
۵۸۷	۱۰۰/۰	۱۶	۷۴	۴۴۶	۵۱	تعداد
۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۲/۷	۱۲/۸	۷۶/۰	۸/۷	جمع درصد
		V = ۰/۱		sig = ۰/۰۰۸		

قسمت علامت‌گذاری ۶۴/۳ درصد از کل پاسخگویان را شامل می‌شود. این گروه هر دو وضعیت بخش خصوصی و چشم‌انداز اقتصاد کشور را به یک صورت ارزیابی کرده‌اند.

جدول ۱۱- ارزیابی پاسخگویان از وضعیت کنونی بخش خصوصی
نسبت به چند سال اخیر (درصد کل)

جمع		وضعیت کنونی بخش خصوصی نسبت به چند سال اخیر				چشم‌انداز اقتصاد کشور
تعداد	درصد	نمی‌دانم	تغییری نکرده	بدتر شده	بهبتر شده	
۵۹	۱۰/۱	۰/۲	۱/۵	۶/۶	۱/۷	رو به بهبود
۴۶۳	۷۸/۹	۱/۷	۹/۷	۶۱/۷	۵/۹	بدتر می‌شود
۱۴	۲/۴	۰/۳	۰/۵	۱/۰	۰/۵	ادامه وضعیت کنونی
۵۱	۸/۷	۰/۵	۰/۹	۶/۶	۰/۷	نمی‌دانم
۵۸۷	۱۰۰/۰	۱۶	۷۴	۴۴۶	۵۱	تعداد
۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۲/۷	۱۲/۸	۷۶/۰	۸/۷	جمع درصد

ارزیابی آینده بخش خصوصی و چشم‌انداز اقتصادی کشور با شدت بیشتری به هم وابسته است. کسانی که چشم‌انداز اقتصادی کشور را رو به بهبود می‌بینند، نسبت به آینده وضعیت بخش خصوصی هم خوش‌بین‌ترند. نکته حایز اهمیت این است که از دید پاسخگویان

وضعیت کنونی بخش خصوصی و افول آن نسبت به گذشته تابع سیاست‌ها و شرایطی است که پیش از این در عرصه اقتصادی روی داده است، در حالی که چشم‌انداز اقتصادی کشور بیشتر تعیین‌کننده وضعیت آینده بخش خصوصی است. از این رو، این دو متغیر به روشنی نشان می‌دهد که چشم‌انداز آینده فعالیت و اقتصاد کشور از دید پاسخگویان تیره و رو به وخامت است.

جدول ۱۲- ارزیابی پاسخگویان از آینده بخش خصوصی و چشم‌انداز اقتصادی کشور

جمع	آینده بخش خصوصی					چشم‌انداز اقتصاد کشور
	تعداد	درصد	نمی‌داند	فرقی نمی‌کند	بدتر می‌شود	
۱۰/۱	۵۹	۱۴/۳	۲۳/۳	۵/۷	۳۲/۷	رو به بهبود
۷۸/۸	۴۶۲	۵۳/۱	۶۲/۸	۸۶/۹	۴۸/۱	بدتر می‌شود
۲/۴	۱۴	۸/۲	۴/۷	۱/۶	۱/۹	ادامه وضعیت کنونی
۸/۷	۵۱	۴/۵	۹/۳	۵/۹	۱۷/۳	نمی‌داند
۱۰۰/۰	۵۸۶	۴۹	۴۳	۴۴۲	۵۲	تعداد
		۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	جمع درصد
		V = ۰/۲۳		sig = ۰/۰۰۰		

ارزیابی فضای کسب و کار

در بررسی فضای کسب و کار سه موضوع مد نظر قرار گرفت. نخست اصلی‌ترین نهادهای مانع کسب و کار، یعنی نهادهایی که فعالیت جاری‌شان مانع رشد و تقویت فضای کسب و کار بنگاه‌های خصوصی می‌شود. دوم ارزیابی از تأثیر سیاست‌های جدید ارزی و سوم چشم‌انداز فعالیت اقتصادی بنگاه خود پاسخگو.

فضای کسب و کار و نهادهای مانع

به طور کلی پاسخگویان نقش چهار سازمان مالیات، بانکها، سازمان گمرکات و بنادر و تأمین اجتماعی را در فضای کسب و کار، منفی می‌بینند. از دید آنان این سازمانها کم‌وبیش عملکرد منفی و برخلاف ایجاد فضای مثبت برای کسب و کار ایفا می‌کنند. پاسخگویان بیشترین نقش منفی را از جانب سازمان مالیات می‌بینند. ۲۴ درصد پاسخگویان به نقش منفی این سازمان اشاره کرده‌اند. در مرتبه بعد نقش بانکها و گمرکات مورد اشاره قرار گرفته است. (هرکدام ۲۲ درصد)، ۱۵ درصد پاسخگویان هم نقش هر چهار سازمان را منفی دیده‌اند. براساس این پاسخها می‌توان گفت که فعالان بخش خصوصی، نهادهایی را که وظیفه آنها تسهیل شرایط و ایجاد زمینه مساعد برای کسب و کار است، به دیده منفی می‌نگرند.

جدول ۱۳- نقش کدام سازمان در فضای کسب و کار منفی‌تر از همه است؟

تعداد	درصد پاسخگویان	درصد پاسخها
۱۷۲	۲۴/۲	۲۹/۳
۷۸	۱۱/۰	۱۳/۳
۱۵۴	۲۱/۷	۲۶/۲
۱۵۸	۲۲/۲	۲۶/۹
۱۰۹	۱۵/۳	۱۸/۶
۸	۱/۲	۱/۴
۲۴	۳/۳	۴/۱
۸	۱/۱	۱/۴
۷۱۱*	۱۰۰/۰	۱۲۱/۱*
جمع		

* هر پاسخگو در پاسخ به این پرسش می‌توانست چند گزینه را انتخاب کند، به همین علت درصد پاسخ بالاتر از ۱۰۰ درصد است، و عدد تعداد پاسخگویان نیز بالاتر از تعداد پاسخگویان نظرسنجی است.

ارزیابی فعالان بخش‌های سه‌گانه اقتصادی تقریباً نزدیک به هم است. تفاوت اندکی در میان آنها دیده می‌شود به این صورت که برای فعالان بخش صنعت و معدن، نقش تأمین اجتماعی منفی‌تر است، حال آنکه در بخش کشاورزی و بازرگانی این ارزیابی با چنین شدتی

نیست. این دو بخش بیشتر از بخش صنعت به نقش منفی سازمان مالیات اشاره کرده‌اند. با این حال، چنین تفاوتی شدید نیست و اندک است.

جدول ۱۴- ارزیابی پاسخگویان از نقش منفی سازمان‌ها به تفکیک حوزه فعالیت اقتصادی

کشاورزی	صنعت و معدن	بازرگانی	
۳۳/۳	۲۹/۷	۳۰/۷	سازمان مالیات
۹/۵	۲۱/۰	۱۱/۵	تأمین اجتماعی
۲۸/۶	۲۲/۵	۲۸/۷	گمرک و بنادر
۳۳/۳	۳۱/۹	۲۶/۴	بانک
۱۴/۳	۱۵/۹	۲۰/۷	نمی‌دانم
۲۱	۱۳۸	۴۰۱	تعداد

سیاست‌های ارزی جدید و فضای کسب‌وکار

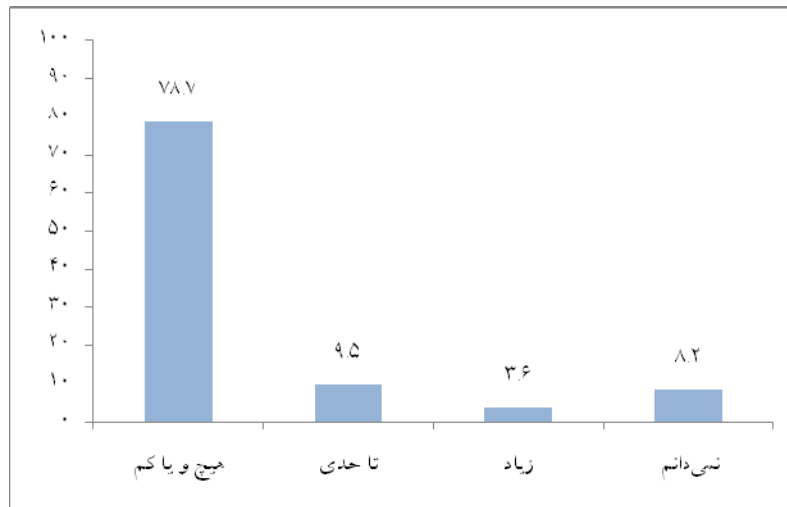
از دید اکثریت پاسخگویان، سیاست‌های جدید ارزی دولت (اوایل شهریور ۱۳۹۷ پرسش شده است) در جهت تقویت فضای کسب‌وکار نیست. ۷۹ درصد پاسخگویان چنین اعتقادی دارند. این نکته حاکی از آن است که سیاست‌های جدید ارزی که به صورت رسمی هدف آن ایجاد فضای مناسب برای فعالیت اقتصادی اعلام می‌شود، از سوی مخاطبان اصلی این سیاست‌ها یعنی فعالان بخش خصوصی پذیرفته نمی‌شود. پیش از این بیان شد که بخش مهمی از فعالان بخش خصوصی جهش قیمت دلار را پیش‌بینی نمی‌کردند. این دو یافته کنار هم بیان می‌کند که از دید پاسخگویان نه محیط مناسب و پیش‌بینی‌پذیر برای فعالیت اقتصادی وجود دارد و نه سیاست‌های رسمی را در ایجاد چنین محیطی کارآمد می‌بینند. از آنجایی که بخش مهمی از پاسخگویان چشم‌انداز اقتصادی را تیره می‌بینند، به نظر می‌رسد فعالان بخش خصوصی خود را در شرایطی می‌یابند که نه خود، کنترلی بر آن دارند و نه نمایندگان آنها (یعنی اتاق بازرگانی) و نه سیاست‌های دولت را برای مهار شرایط و ایجاد فضای امن و پیش‌بینی‌پذیر اطمینان بخش می‌یابند. مجموع این یافته‌ها حاکی از وضعیتی است که درماندگی، بی‌قدرتی و بی‌پناهی از خصیصه‌های اصلی آن است.

جدول ۱۵- تا چه حد سیاست‌های جدید ارزی در جهت تقویت فضای کسب‌وکار است؟

پاسخ‌ها	تعداد	درصد
هیچ و یا کم	۴۶۳	۷۸/۷
تا حدی	۵۶	۹/۵
زیاد	۲۱	۳/۶
نمی‌دانم	۴۸	۸/۲
جمع	۵۸۸	۱۰۰/۰

این دیدگاه در بین فعالان بخش خصوصی عمومیت دارد و تفاوت معناداری بین لایه‌های مختلف آنها دیده نمی‌شود. این نکته بسیار عجیبی است چرا که منافع گروه‌های اقتصادی گوناگون در خصوص تغییرات قیمت ارز به شدت متفاوت است و طبعاً باید پاسخ‌ها و ارزیابی‌های آنان از سیاست ارزی متفاوت باشد ولی سیاست ارزی فعلی به گونه‌ای است که همه را در برابر آن متحد کرده است.

نمودار ۵- تا چه حد سیاست‌های جدید ارزی در جهت تقویت فضای کسب‌وکار است؟



چشم‌انداز فعالیت اقتصادی بنگاه فرد پاسخگو

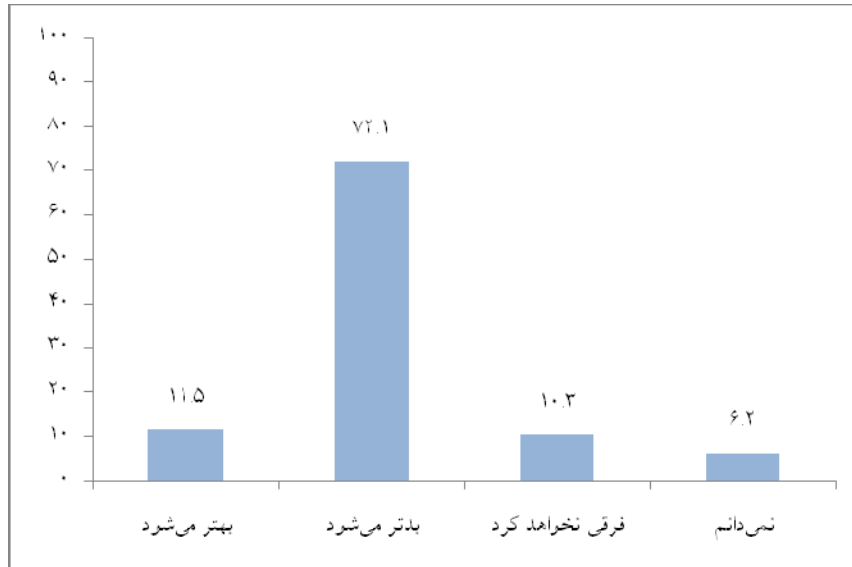
در مورد وضعیت فعالیت پاسخگویان هم نگرش مایوسانه‌ای بر فعالان بخش خصوصی حاکم است. ۷۲ درصد پاسخگویان گمان می‌کنند وضعیت فعالیت‌شان بدتر خواهد شد. ۶ درصد هم در مورد آینده فعالیت خود ارزیابی مشخصی ندارند. به این ترتیب، ۷۸ درصد یا چشم‌اندازی تیره را برای فعالیت‌های اقتصادی‌شان در مقابل خود می‌بینند یا خود را در وضعیتی مبهم می‌یابند که قادر به ارزیابی آینده خود نیستند. ۱۰ درصد پاسخگویان هم گمان می‌کنند شرایط فعالیت اقتصادی‌شان هم‌چنان استمرار خواهد داشت. حدود ۱۲ درصد نیز گمان می‌کنند وضعیت‌شان بهتر خواهد شد.

این ارزیابی در میان بخش‌ها و گروه‌های مختلف فعالان عمومیت دارد و تفاوتی بین آنها دیده نمی‌شود. جالب این است که نظرسنجی خرداد ماه از مردم تهران درباره موضوعات گوناگون از جمله امید به آینده، کمابیش ارقام مشابهی را درباره آینده و امید به آن نشان می‌داد. این امر به منزله آن است که مشکلات ایران را نمی‌توان ناظر به یک گروه مشخص دانست، بلکه مشکلات به اندازه‌ای عمومی و مشابه است که اجتماعات همه طبقات و اصناف و... کمابیش احساس مشترکی را بیان می‌کنند.

جدول ۱۶- فکر می‌کنید وضعیت کسب‌وکار خودتان به کدام سمت می‌رود؟

درصد	تعداد	ارزیابی
۱۱/۵	۶۷	بهتر می‌شود
۷۲/۱	۴۲۱	بدتر می‌شود
۱۰/۳	۶۰	فرقی نخواهد کرد
۶/۲	۳۶	نمی‌دانم
۱۰۰/۰	۵۸۴	جمع

نمودار ۶- فکر می‌کنید وضعیت کسب‌وکار خودتان به کدام سمت می‌رود؟



نتیجه‌گیری

تصورات و ارزیابی ما از موقعیت فردی خود و وضعیت جامعه نسبت به سال‌های گذشته به نحوی بنیادین در حال دگرگونی است. این دگرگونی در ماه‌های اخیر شتابی تند پیدا کرده است و احساسات عمومی حاکی از یأس و آینده تیره به سرعت در حال انتشار میان گروه‌ها و اقشار گوناگون جامعه است. برداشت عمومی افراد و گروه‌های مختلف این است که جامعه در فرایند «زوال اجتماعی» قرار گرفته است و چشم‌اندازی برای متوقف و یا کند شدن چنین فرآیندی نمی‌بیند. باید یادآور شویم که میان «احساس زوال اجتماعی» که تصور و احساس افراد است با آنچه که واقعاً و به صورت عینی رخ داده تمایز وجود دارد. احساس یک پدیده‌ها وضعیت، با وجود آن متفاوت است. «احساس عدم امنیت» الزاماً به معنای «عدم امنیت» نیست، کما اینکه بی‌تفاوتی به خطر نشان‌دهنده از بین رفتن عامل ایجاد خطر نیست. با این حال اثرگذاری احساس و تصور عمومی‌ها یک مسأله، حتی با پدیده‌هایی مثل وهم مشروط به عینیت آنها نیست. اگر فردی احساس عدم امنیت کند و این احساس پایه عینی نداشته باشد به این

معنا نیست که چنین احساسی بر روی رفتار او اثر نمی‌گذارد. وهم نیز که واقعی نیست می‌تواند اثر واقعی داشته باشد. از این رو «احساس زوال اجتماعی» چه عینیت داشته باشد و نشان‌دهنده «زوال» واقعی باشد و چه فقط احساس باشد اثرات خود را بر رفتار و الگوهای تفسیر وقایع و پدیده‌ها می‌گذارد. حتی ممکن است در مواردی عینیت نداشته باشد، ولی احساس آن منجر به وضعیتی شود که به عینیت آن مسأله منجر گردد.

در شرایط حاضر افراد پدیده‌ها را در چارچوب «زوال اجتماعی» تفسیر می‌کنند. «احساس زوال اجتماعی» یک چارچوب ادراکی است که افراد براساس آن به پدیده‌ها واکنش نشان می‌دهند. آنها ممکن است اتفاقاتی را که مؤید احساس است برجسته‌تر می‌بینند و نسبت به آن واکنش جدی‌تری نشان دهند ولیواقعیات اتفاقاتی که از دید آنها مخالف این احساس است کم‌رنگ‌تر و کم‌اهمیت شود. هم‌چنین همین احساس ممکن است نسبت به پدیده‌هایی که مؤید «زوال» است واکنش شدیدتری نشان دهند برای نمونه تغییر قیمت کالاها در شرایط غلبه «احساس زوال اجتماعی» خود می‌تواند تأیید درستی این احساس تعبیر شود و در نتیجه واکنش شدیدتر نسبت به آن را برانگیزد.

«احساس زوال اجتماعی» به این معناست که فرد احساس می‌کند جامعه در سراسیمگی قرار گرفته است، فرصت‌ها و ثروت‌هایش را از دست می‌دهد و از اصالت‌ها و داشته‌های پیشین خود جدا می‌افتد. «احساس زوال اجتماعی» یعنی این که افراد بر این گمانند که جامعه مبانی و ارزش‌های اخلاقی خود را بیش از پیش از دست داده است. تبعیض و فساد در آن گسترده و رو به رشد است. فضای روابط بین افراد نه مبتنی بر اعتماد بلکه براساس سوءظن شکل گرفته است و جامعه در مسیری حرکت می‌کند که آینده‌ای تیره و تاریک پیش رو دارد. به عبارت دقیق‌تر «احساس زوال اجتماعی» متشکل از چهار بعد «زوال اخلاقی»، «احساس بی‌عدالتی»، «فرسایش اعتماد» و «یأس اجتماعی» است.

تفسیر نظرات هر بخش جامعه وقتی دقیق‌تر خواهد شد که نسبت آن با فضای افکار عمومی روشن شود. به ویژه در مورد گروه‌هایی که قدرت عمل و دامنه تأثیرگذاری بیشتری دارند این پیوند ضرورت بیشتری پیدا می‌کند زیرا تا حدی نشانه‌ای به دست می‌دهد که آیا

نخبگان و گروه‌های اثرگذار با فضای افکار عمومی همراه شده‌اند و صدایشان پژواک این افکار است و آن را تکرار می‌کنند یا آنکه نخبگان در فضای متفاوت می‌اندیشند و خواستی متفاوت دارند و اثرگذاری خود را در اصلاح این نظرات عمومی می‌دانند؟ از این زاویه بهیافته‌های به دست آمده از نظرسنجی از اعضای اتاق بازرگانی می‌پردازیم تفسیریافته‌ها در گزارش آمده است در اینجا سعی می‌کنیم از همین زاویه که بیان شد به آن بپردازیم کلیت یافته‌های به دست آمده چند خصوصیت اصلی را نشان می‌دهد:

۱- نخست آنکه اعضای اتاق بازرگانیتهران که از آن به عنوان بخش خصوصییاد می‌کنیم همچون فضای عمومی جامعه نسبت به آینده‌ناامید و بدبین است و انتظار دارد که وضعیت اقتصادی در آینده بدتر از امروز باشد. آنان هم وضعیت خود و هم وضعیت جامعه را در مسیری از وخامت می‌بینند. این بدبینی با «پیش‌بینی ناپذیری» همراه است. احساسی که به دلیل بی‌ثباتی در تصمیمات و خط‌مشی‌ها به وجود می‌آید و برای فعالیت اقتصادی و سرمایه‌گذاری خطرناک است و ریسک آن را بالا می‌برد.

اثرات وجود ناامیدی گسترده در میان این بخش بسیار مهم است زیرا که این بخش عاملیت دارد می‌تواند تا اندازه‌ای در تغییر وضعیت مؤثر باشد با این حال هنگامی که بخش خصوصی خود را در بند نهادها و سازمان‌هایی چون مالیات و بیمه گرفتار می‌یابد، گمان می‌کند با چنین وضعیتی آینده فعالیت اقتصادی خود و کشور بدتر خواهد شد.

۲- نه تنها آینده رو به بدتر شدن است بلکه عمومیت «احساس بی‌قدرتی» در بخش خصوصی قابل اعتناست. بخشی از آنان معتقدند که اتاق به عنوان نهاد متشکل بخش خصوصی قدرت تأثیرگذاری زیادی بر آینده اقتصادی و سیاست‌های اقتصادیکشور ندارد. از طرف دیگر پیوندهای آنان با نهادشان می‌تواند قدرت آن را افزایش دهد، ولی این ارتباط و پیوند تقریباً ضعیف و اغلب محدود به انجام کارهای اداری است.

بدبینی به آینده در کنار احساس بی‌قدرتی و ضعف تشکل صنفی باعث می‌شود که افراد بخش خصوصی در پی حل مشکلات خود به صورت فردی در آیند از آنجایی که فرد به تنهایی در برابر سازمان‌های اداری قدرت چندانی ندارد مشکلات با استفاده از سازوکارهای

رسمی و غیررسمی متداول در سازمان‌ها که معمولاً با فساد اداری هم‌آمیخته است حل و فصل می‌شود. چنین شرایطی بخش خصوصی ترس‌خورده‌ای را شکل می‌دهد که قدرت عمل چندانی در پیشبرد توسعه کشور نخواهد داشت. بخشی که روز به روز ضعیف‌تر خواهد شد.